

QR-kod
maqolaning DOI
sahifasini
ochadi

Muratkamalova Roza Joldasbayevna.
Baslawish klass ana tili sabaqlarında
oqıwshılardıń sóylew
kompetenciyların rawajlandırıw //
«O'zbekiston olim ayoqlarining
mamlakat taraqqiyotiga qo'shayotgan
hissasi» mavzusidagi xalqaro ilmiy-
amaliy konferensiya materiallari
(Nukus, 2026-yil 9–10-oktyabr). –
Nukus, 2026. – B. 990–993. – DOI:
<https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/0910201>

BASLAWISH KCLASS ANA TILI SABAQLARINDA OQIWSHILARDIN SOYLEW KOMPETENCIYALARIN RAWAJLANDIRIW

Muratkamalova Roza Joldasbayevna

*Ajiniyaz atındaǵı NMPI nıń Ulıwma bilim beriw pánleri hám aralıqtan oqıtıw
kafedrası assistent oqıtıwshısı (PhD)*
muratkamalovaroza@gmail.com

Annotaciya: Bul maqalada baslawish klass ana tili sabaqlarında oqıwshılardıń sóylew kompetenciyların rawajlandırıwdıń pedagogikalıq imkaniyatları, mazmunı, nátiyjeli metod hám quralları sáwlelendirilgen. Baslawish tálimde oqıwshılardıń awızeki hám jazba sóylewin rawajlandırıw, óz pikirin izbe-iz, logikalıq, grammatikalıq jaqtan durıs hám anıq bayanlaw kónlikpelerin qalıplestiriw áhmiyetli pedagogikalıq wazıypa sıpatında tiykarlangan. Maqalada sóylew kompetenciyasınıń quramlıq komponentleri, onı rawajlandırıwǵa baǵdarlangan kommunikativlik, interaktivlik, mashqalalı hám dóretiwshilik tapsırmalardıń didaktikalıq imkaniyatları tallangan. Sonday-aq, ana tili sabaqlarında tekst ústinde islew, soraw-juwap, sáwbetlesiw, gúrriń dúziw, súwret tiykarında tekst jaratıw, rolly oyunlar, dóretiwshilik diktant hám erkin pikirlewge baǵdarlangan shınıǵıwlardan paydalanıwdıń nátiyjeliligi kórsetip berilgen.

Tayanish sózler: baslawish bilim beriw, ana tili, sóylew kompetenciya, kommunikativ kompetenciya, awızeki sóylew, jazba sóylew, sóylew iskerligi, tekst, interaktiv metodlar, dóretiwshilik tapsırmalar, óz betinshe pikirlew, kommunikativ kónlikpe.

Kirisiw

Búgingi kúnde bilimlendiriw sistemasında oqıwshılardıń tek bilim hám kónlikpelerin emes, al olardıń ámeliy jumısında qollanıw kompetenciyların qalıplestiriw áhmiyetli wazıypalardan biri sıpatında belgilenbekte. Ásirese, baslawish tálim oqıwshılarınıń sóylew kompetenciyların rawajlandırıw keyingi bilim beriw procesiniń nátiyjeliligin támiyinlewshi áhmiyetli faktorlardan esaplanadı. Sebebi oqıwshınıń óz pikirin awızsha hám jazba túrde durıs, anıq, izbe-iz hám logikalıq túrde bayanlay alıw onıń barlıq pánlerdi ózlestiriwine tikkeley tásir kórsetedi. Oqıwshılardıń awızeki hám jazba sóylewin durıs hám logikalıq qalıplestiriwge qaratılǵan bilim beriw basqıshların joybarlastırıwda, tiykarǵı maqset hám wazıypaların belgilewde, oqıwshınıń jas ózgesheligi esapqa alınadı. Olardıń tuńlap túsiniw, sóylew, oqıw hám jazıw kónlikpelerin baqlaw hám bahalawda sóylew imkaniyatları hám sóz baylıǵın anıqlawda interaktiv metodlardı tańlaw kerek. Rolly oyunlar, tartıslar, tekst ústinde islew hám dóretiwshilik bayanlaw sıyaqlı tapsırmalardı sabaqqa beyimlestiriw kerek. Awızeki sóylewge soraw-juwap, gúrriń dúziw, anketa, kórgizbeli qurallar tiykarında sáwbetlesiw sıyaqlılar kiredi. Jazba sawatxanlıǵına úyretiw dáwirinen baslap imla qaǵıydalarına ámel qılıw, kishi kólemdegi shıǵarma hám bayan

«O'zbekiston olim ayoqlarining
mamlakat taraqqiyotiga
qo'shayotgan hissasi»

XALQARO ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYA
NUKUS, 9–10-OKTYABR 2026

jumislarin jazıw sıyaqlılar kiredi. Oqıwshılardıń sóz baylıgın arttırıwda jańa sózlerdiń mánisin túsindiriw hám olardı sóylewde qollanıwǵa úyretiledi. Hár bir sabaqta sóylew shınıǵıwlarına (jańıltıw, jumbaq, naqıl-maqallar) óz aldına waqıt ajratıladı. Oqıwshınıń qátelerin dúzetiwde hám erkin pikirley alıwı ushın olar menen doslıq múnásibet ornatıladı. Sabaq procesi zamanagóy pedagogikalıq texnologiyalar tiykarında basqıshpa-basqısh jetilistirip barıladı.

Materiallar hám usıllar

Izertlewdiń metodologiyalıq tiykarın shaxsqa baǵdarlangan, kompetenciyalıq hám kommunikativlik qatnaslar quraydı. Izertlew procesinde baslawısh klass ana tili sabaqlarınıń mazmunı, oqıwshılardıń sóylew iskerligi hám olardıń kommunikativlik kónlikpelerin rawajlandırıwǵa qaratılǵan pedagogikalıq metodlardan paydalanıw imkaniyatları úyrenildi.

Baslawısh klass oqıwshılarınıń sóylew kompetenciyasını rawajlandırıw procesin joybarlastırıw tildi ózlestiriwdiń túrli táreplerin, sóylesiw qábiiletlerin hám jasına say keletuǵın oqıtıw usılların esapqa alǵan halda kompleksli qatnastı óz ishine aladı. Oqıwshılardıń sóylew kompetenciyası – tildi tolıq úyrenip, túsiniw, qollanıw máselesi menen baylanıslı. Zamanagóy bilimlendiriw sharayatında baslawısh klass oqıwshılarınıń sóylew kompetenciyasını rawajlandırıw tiykarǵı wazıypalardan biri sanaladı. Sóylew qábiiletleri tek ǵana oqıwdıń tiykarın qurap qoymastan, al balalardıń sociallıq beyimlesiwinde de áhmiyetli rol oynaydı. Pedagoglar balalardıń til kónlikpelerin arttırıw usılların hám strategiyaların islep shıǵıw ústinde jumıs alıp barmaqta. Baslawısh klass oqıwshılarınıń sóylew kompetenciyasını rawajlandırıw mashqalasın sheshiwde birinshi orında házirgi jaǵdaydı úyrenip shıǵıw bolıp tabıladı. Oqıtıwshılar oqıwshılardıń sóylewin rawajlandırıw dárejesin bahalawı, olar dus keletuǵın tiykarǵı qıyınshılıq hám mashqalalardı anıqlawı kerek. Sóylew kompetenciyasını rawajlandırıwıń eń sońǵı maqsetlerin anıqlaw kerekligi haqqında anıq túsinikti qalıplestiriw imkanın beredi. Erisiletuǵın maqsetler anıq, ólshemler waqıt penen baylanıslı islengen bolıwı kerek.

Nátiyjeler

Anıqlanǵan mashqalalar hám belgilengen maqsetler tiykarında sóylew kompetenciyasını nátiyjeli rawajlandırıwǵa qaratılǵan usıllar hám baǵdarlamalar islep shıǵılardı. Oqıwshılardıń bilim dárejesin esapqa alıw hám hár qıylı bilimlendiriw usılların qollap-quwatlaw ushın hár qıylı ilajlardı ótkeriw áhmiyetli esaplanadı. Sóylew kompetenciyasını rawajlandırıw procesin joybarlastırıw bilim beriw procesine innovaciyalardı kirgiziwdi talap etedi. Zamanagóy texnologiyalar, oqıtıwdıń interaktiv usılları hám oyın formalarınan paydalanıw oqıw procesin jáne de nátiyjeli bolıwına járdem beredi. Baslawısh klass ana tili sabaqlarında oqıwshılardıń dóretiwshilik jumısın joybarlastırıw mashqalası didaktika, sonday-aq, metodika pánleri tarawındaǵı jańa, zamanagóy baǵdar bolıp, oqıwshılardıń dóretiwshilik jumısın joybarlastırıw mashqalasın izertlew dástúriy temalardı úyreniwge salıstırǵanda quramalı boladı. Oqıwshılardıń tabısın turaqlı túrde bahalaw muǵallimlerge metodlar hám baǵdarlamalardı dúzetiw, sonday-aq, oqıw procesine ózgerisler kirgiziw imkaniyatın beredi. Oqıwshılar hám olardıń ata-

anaları menen óz-ara múnásibetlerdiń jáne de nátiyjeli bolıwı ushın qayta baylanıs sistemasın jaratıw úlken áhmiyetke iye.

Juwmaq

Baslawısh klass ana tili sabaqlarında oqıwshılardıń sóylew kompetenciya ların rawajlandırıw bilim beriw procesiniń áhmiyetli bólegi esaplanadı. Sóylew kompetenciya sı oqıwshınıń tek grammatikalıq bilimlerdi iyelewi emes, al bul bilimlerden túrli kommunikativ jaǵdaylarda nátiyjeli paydalana alıwı menen belgilenedi.

Baslawısh klass oqıwshılarınıń sóylew kompetenciya sını rawajlandırıw procesin joybarlastırıw quramalı, biraq áhmiyetli pedagogikalıq mashqala bolıp tabıladı. Onıń sheshimi sistemalı qatnastı, innovaciya ları hám zamanagóy jámiyettegi balalardıń ózgeriwshen talaplarına usıllardı beyimlestiriwge turaqlı tayarlıqtı talap etedi. Baslawısh klass oqıwshılarınıń sóylew kompetenciya sını rawajlandırıwdıń analizi turmıstıń túrli tarawlarında balalar sóylewin rawajlandırıwǵa qaratılǵan ilimiy izertlewler, metodikalıq jantasıwlar hám pedagogikalıq ámeliyattı úyreniwdi óz ishine aladı.

Usınıslar

Bunday tallawda itibarǵa alınıwı múmkin bolǵan birneshe tárepler bar: 1. Sóylew kompetenciya sınıń tiykarǵı quram bóleklerin anıqlaw: baslawısh klaslarda sóylew kompetenciya sı quramında qanday kónlikpe hám uqıplılıqlar áhmiyetli esaplanıwın úyreniw. Bul sózlik, grammatika, tınlaw hám sóylew qábiletlerin rawajlandırıwdı óz ishine alıwı múmkin. 2. Sóylew kompetenciya sını úyretiw metodika sı boyınsha izertlew jumısın ótkeriwde balalardıń sóylesiw kónlikpelerin rawajlandırıw ushın baslawısh klaslarda qollanılatuǵın hár túrli oqıtıw usılların analizlew kerek. Qaysı usıllar nátiyjeli hám balalardıń jas ózgesheliklerine saykes keliwin anıqlaw kerek. 3. Sóylew kompetenciya sını rawajlandırıwda oqıwdıń ornı ayırıqsha. Balalarda sóylew kónlikpelerin rawajlandırıwǵa oqıwdıń tásinin úyreniwimiz tiyis. Bul oqıw usılların tallaw, ádebiy shıǵarmalardan paydalanıw hám olardıń til kónlikpelerin rawajlandırıwdaǵı rolin óz ishine alıwı múmkin. 4. Til kompetenciya sını rawajlandırıwdıń basqa tarawları menen baylanıstırıwda til kompetenciya sınıń kognitiv rawajlanıw, sociallıq qábiletleri esapqa alınadı. Bul bizge til kónlikpelerin rawajlandırıw balanıń ulıwma rawajlanıwına qanday tásir etetuǵının túsiniwge imkaniyat beredi. 5. Sóylew kompetenciya sı dárejesin bahalawda baslawısh klass oqıwshılarınıń sóylew kompetenciya sını bahalawdıń túrli usılların úyreniw. Bul baǵdarda ádebiyatları tallaw oqıw procesinde qollanılıp atırǵan aldınǵı tájiriybelerdi anıqlawǵa, oqıtıw usılların ele de jetilistiriwge járdem beredi. A.Embergenova ana tilin oqıtıw metodika sı hám sóylewge baylanıslı mashqalalardı hám oqıwshılardıń oylawın, pikirlewin ósiriwdiń ilimiy-metodikalıq tiykarların úyrenen bolsa, A.Turumbetovanıń alıp barǵan izleniwlerinde ana tili sabaqlarında oyın-shınıǵıwlarınan paydalanıw metodika sı jaratılǵan. Baslawısh klass oqıwshılarınıń sóylew kompetenciya sını rawajlandırıw bilim beriwdiń áhmiyetli tárepi esaplanadı, sebebi til baylanıs hám bilim alıwdıń tiykarǵı quralı esaplanadı. Usı tema boyınsha ulıwma juwmaq lar tómendegilerdi óz ishine aladı. Oyın texnika sı balalardıń til úyreniwge

qiziqishligin arttiriwda natijeli usul bolip esaplanadi. Interaktiv sabaqlar, maselen, rolli oynlardan paydalanuw ham topar joybarlari awizeki soylewde rawajlandirwga jardem beredi. Soz bayligin keneytiw boyinsha shunigwlar tildi tereñirek tusiniwge jardem beredi. Mnemonika, suwretler ham gurriñlerden paydalanuw jaña sozlerdi jaqsı ozlestiriwge jardem beredi. Oqıw ham jazıw konlikpelerin qalıplestiriw boyinsha jumıslar baslawish klaslardan baslanadi. Kitaplar, gurriñler ham oqıw mashqalalarinan paydalanuw tekstti tusiniwge jardem beredi. Tilge doretiwshilik qatnastı xoshametlew, maselen, gurriñ ham qosıqlar jazıw arqalı kórkem soylewde rawajlandirwga boladı. Oqıw procesinde suwretlew óneri, muzika ham dramadan paydalanuw biliw konlikpelerin rawajlandirwga jardem beredi. Soylew kompetenciyasin rawajlandirıw har bir studenttiñ individual ozgesheliklerin esapqa alıwı kerek. Kishi toparlarda islew ham individual tarizde islesiw til konlikpelerin natijeli rawajlandirwga jardem beredi. Juwmaqlap aytqanımızda, integraciyalasqan qatnas, sonıñ ishinde, oın texnikası, har turdegi tekstler menen islesiw, zamanagóy texnologiyalardan jedel paydalanıw ham individual ozgesheliklerdi esapqa alğan halda, baslawish klass oqıwshılarınıñ soylew kompetenciyasin tabıslı rawajlandirwga jardem beredi.

Paydalanılğan ádebiyatlar

1. Safarova R. Ona tili ta'limining yangilangan mazmuni va uning didaktik asoslari. – T.: Fan, 1995. – 110 b.
2. Nurullaeva Sh. Boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish usullari. Ped. fanl. nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan diss. – Toshkent: 2007. – 148 b.
3. Dawletov M. Qaraqalpaq tiliniñ orfografiyalıq sozligi. – Nókis: Bilim, 2020. -540 b.
4. Dawletov M. Qaraqalpaq tiliniñ imla sozligi. – Nókis: Bilim, 2017. – 348 b.